

УДК 811.111'366:81'367.634'373.6

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-1-11>

ГЕНЕТИЧНО-МОРФОНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ СПОЛУЧНИКІВ-ЕТИМОНІВ У ПРАМОВАХ

Тугай Олександра Миколаївна,
доктор філософії з філології,
доцент кафедри германської філології
Київський університет імені Бориса Грінченка
o.tuhai@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0001-9831-2288

У пропонованій статті окреслено морфологічні та фонологічні риси сполучників сурядного та підрядного синтаксичного зв'язку як етимонів або етимологічних конструктів у праностратичній, праїноєвропейській та прагерманській мовах з урахуванням історичної та генетичної мовної модифікації зазначених прамов. Уточнено, що індоєвропейська мовна сім'я, включно із групою германських мов, зокрема, входить до гілки західно-ностратичних мов ностратичної макросім'ї, яка має одного гіпотетичного предка – найдавнішу дописемну індоєвропейську мову – ностратичну прамову. Тоді як праїноєвропейська мова є праматір'ю усіх індоєвропейських мов, із прагерманською мовою як мовою-предком германських мов. Доведено, що генеза давньогерманських мов бере свій початок із мови-предка ностратичної макросім'ї – ностратичної прамови, яка є праматір'ю праїноєвропейської та прагерманської мов. Визначено, що термінальна дата розповсюдження, розпаду індоєвропейських мов припадає на перше тисячоліття до нашої ери, що є тригером до появи їхніх відмінних морфологічних ознак, зі збереженням спільнокореневих та / або флексійних праформ. Виокремлено етимологічні конструкти сполучників праностратичної, праїноєвропейської, прагерманської мов, відповідно: 1) сурядного зв'язку – **har-*; **hher-* [-~ **hhar-*] / **hr-*; *auke (or, with, and, but); 2) підрядного зв'язку – **k^{wh}ay-* / **k^{wh}i-* [-~ **k^{wh}e-*] / **k^{wh}a-* [-~ **k^{wh}ə-*]; **k^{wh}ay-*, *kwo-r [-~ **k^wo-r*] / *kwor [-~ **k^wor*]; **hwilo-* [-~ **hwilo-*], **hwar-* / [-~ **h^war-*] (when, where, as, though, while). З'ясовано, що етимологічні конструкти сурядних та підрядних сполучників у прамовах індоєвропейської сім'ї демонструють спільні морфологічні процеси як: 1) спільнокореневу праформу із чергуванням або редуцією приголосних та голосних фонем; 2) зрушення праностратичного праморфемного кореня-основи відповідного сполучника-етимона – від праїноєвропейської основи до прагерманської основи; 3) трьох-, чотирьохелементну консонантно-вокалічну структуру відкритого та закритого складів. Ідентифіковано, що етимологічні конструкти сурядних та підрядних сполучників у досліджуваних прамовах індоєвропейської сім'ї виявляють відмінні морфологічні процеси як: 1) преформанти та постформанти як прасубморфи; 2) двох- та п'ятиелементну консонантно-вокалічну структуру відкритого складу. Спільні та відмінні морфологічні ознаки зазначених сполучників-етимонів сигналізують про історико-генетичний зв'язок між досліджуваними прамовами, із подальшим розвитком мовної генетики у давньогерманських мовах.

Ключові слова: морфологічні процеси, етимон, етимологічний конструкт, генеза давньогерманських мов, історичний синтаксис, праностратична / праїноєвропейська / прагерманська мова.

GENETIC AND MORPHONOLOGICAL FEATURES OF CONJUNCTIONS-ETYMONS IN PROTO-LANGUAGES

Tuhai Oleksandra Mykolaivna,
PhD (Philology),
Associate Professor at the Department of Germanic Philology
Borys Grinchenko Kyiv University
o.tuhai@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0001-9831-2288

The proposed article outlines the morphological and phonological features of conjunctions of coordinate and subordinate syntactic connection as etymons or etymological constructs in Proto-Nostratic, Proto-Indo-European and Proto-Germanic languages, taking into account the historical and genetic linguistic modification of the mentioned proto-languages. It has been specified that the Indo-European language family, including the group of Germanic languages, in particular, belongs to the branch of the West-Nostratic languages of the Nostratic Macrofamily, which has one hypothetical ancestor – the oldest pre-written Indo-European language – the Nostratic Proto-language. While Proto-Indo-European is the great-grandparent of all Indo-European languages, with Proto-Germanic as the ancestor of Germanic languages. It has been proven that the genesis of Old Germanic languages originates from the ancestral language of the Nostratic Macrofamily – Nostratic Proto-language, which is the great-grandparent of the Proto-Indo-European and Proto-Germanic

languages. It has been determined that the terminal date of the disintegration and spread of the Indo-European languages falls on the first millennium BC, which is a trigger for the appearance of their distinctive morphological features, with the preservation of common root and / or inflectional proto-forms. There have been singled out etymological constructs of Proto-Nostratic, Proto-Indo-European, Proto-Germanic conjunctions of, respectively: 1) coordinate connection – *hary-; *hher- [~ *hhar-] / *hhr-; *auke (or, with, and, but); 2) subordinate connection – *kwhay- / *kwhi- [~ *kwhe-] / *kwha- [~ *kwhe-]; *kwhay-, *kwo-r [~ *kwo-r] / *kwor [~ *kwor]; *hwilo- [~ *hwilo-], *hwar- / [~ *hwar-] (when, where, as, though, while). It has been brought to light that the etymological constructs of coordinate and subordinate conjunctions in proto-languages of the Indo-European family demonstrate common morphological processes as: 1) a common root proto-form with alternation or reduction of consonant and vowel phonemes; 2) the shift of the Proto-Nostratic proto-morphemic root-base of the corresponding conjunction-etymon – from the Proto-Indo-European base to the Proto-Germanic base; 3) three- and four-element consonant-vocal structure of open and closed syllables. It has been identified that the etymological constructions of coordinate and subordinate conjunctions in the studied proto-languages of the Indo-European family reveal distinctive morphological processes as: 1) pre-formants and post-formants as proto-submorphs; 2) two- and five-element consonant-vocal structure of an open syllable. The common and distinctive morphological features of the mentioned conjunctions-etymons signal about the historical-genetic connection between the investigated proto-languages, with the forthcoming development of linguistic genetics in Old Germanic languages.

Key words: morphological processes, etymon, etymological construct, genesis of Old Germanic languages, historical syntax, Proto-Nostratic / Proto-Indo-European / Proto-Germanic language.

Вступ. Історичні лінгвістика займає провідне місце серед сучасних досліджень, зокрема у порівняльному аспекті. Як самостійна парадигма лінгвістики, сучасна лінгвокомпаративістика зорієнтована на з'ясування та доведенні: 1) механізмів мовних змін та функціонування мов у їхньому діахронному розвитку (І. Р. Буніятова (Буніятова, 2003), Т. М. Horodilova (Horodilova, 2022), Т. Vunon (Vunon, 1977)); 2) походження та риси окремих граматичних парадигм у певній давній мові (О. М. Тугай (Тугай, 2022), О. В. Шапочкіна (Шапочкіна, 2022)); 3) реконструкції мовних фактів двох чи більше конкретних мов, мовних сімей (А. В. Корольова (Корольова, 2014), І. Buniyatova (Buniyatova, 2021)); 4) установлення спорідненості мов на рівні мовних сімей у складі певної макросім'ї (Я. В. Капранов (Капранов, 2015, 2020), J. P. Mallory and D. Q. Adams (Mallory & Adams, 2006), А. R. Bomhard (Bomhard, 1996).

Перші філологи-компаративісти у своєму розумінні кращого дослідження мови винайшли техніку порівняльного методу, завдяки якому ними було продемонстровано та обґрунтовано систематичну відповідність між фонологічними або звуковими та морфологічними або граматичними формами конститuentів в різних індоєвропейських мовах (Mallory, Adams, 2006: 40). Проте міждисциплінарний методологічний підхід до вивчення реконструкції мови-предка як основи германських мов уможливує висвітлити не тільки провідні історичні факти, а й генезу давньогерманських мов від праностратичної, праіндоєвропейської, прагерманської мов.

Мета статті полягає у визначенні та окресленні морфонологічних ознак сполучників-етимонів сурядного та підрядного зв'язку як

етимологічних конструктив прамов германської мовної групи індоєвропейської сім'ї ностратичної макрородина. **Об'єкт** дослідження – парадигма сполучників-етимонів тріади прамов (праностратична, праіндоєвропейська, прагерманська мови) як лінгвістичної основи простих / складних речень давньогерманських мов. **Предмет** дослідження складають історичні витоки та генетично-морфологічні характеристики етимологічних конструктив сполучникового зв'язку досліджуваної тріади прамов. **Матеріалом** дослідження слугували сполучники сурядного та підрядного зв'язку як етимологічні конструкти ностратичної прамови, праіндоєвропейської та прагерманської мов, що були вилучені із довідкових та словникових джерел досліджуваних прамов.

Мета дослідження зумовлює розв'язання таких завдань, як: 1) окреслити поняття «ностратична прамова», «праіндоєвропейська мова», «прагерманська мова»; 2) визначити та довести генезу давньогерманських мов від ностратичної прамови як мови-предка ностратичної макросім'ї; 3) виокремити етимологічні конструкти сурядного та підрядного синтаксичного зв'язку праностратичної, праіндоєвропейської, прагерманської мов; 4) з'ясувати генетично-морфонологічні ознаки сполучників-етимонів досліджуваної тріади прамов.

Для проведення комплексного дослідження нами залучено відповідні **методи**. Порівняльний метод дослідження сполучників сурядного та підрядного зв'язку праностратичної, праіндоєвропейської та прагерманської мов, дібраних із довідкових та словникових джерел, дав змогу реконструювати у діахронії джерела формування синтаксичної

категорії давньогерманських кон'юнктив із виокремленням спільного генетичного та історичного зв'язку праностратичної, праіндоєвропейської та прагерманської мов із давніми германськими мовами. *Описовий та історичний методи* дослідження дали змогу окреслити такі лінгвістичні поняття як «ностратична прामова», «праіндоєвропейська мова», «прагерманська мова», із доведенням їхньої «мови-основи». *Методи морфологічного та фонетичного аналізу* уможливили реконструювання морфологічної та фонетичної кореневої основи етимологічних конструктив сполучникового зв'язку із сигналізацією спільних, відмінних праформ та морфонологічних зрушень у досліджуваних прामовах.

Історичні витоки прамов германських мов. Проведення ґрунтовного історичного дослідження базується на провідних лінгвістичних положеннях. Для окреслення історико-генетичних витоків сполучникової основи давньогерманського речення зупинимось на поняттях «ностратична прामова», «праіндоєвропейська мова», «прагерманська мова».

Термін «*ностратична мова*» походить від латинського *noster, nostra* (наш, наша земля), який уперше був уведений в науковий узус данським лінгвістом Хольгером Педерсеном ще у 1903 році як теорія ностратичних мов. Проте вже у 60-х роках ХХ століття остання отримала свій розвиток як «ностратична теорія» (розробник – В. М. Ілліч-Світлич) – для виокремлення макросімей та репрезентації аргументованих доказів їхньої спорідненості. Подальші розробки цієї теорії активно впроваджувалися у працях радянських вчених А. Б. Долгопольського, С. А. Старостіна, В. А. Дібо (Капранов, 2015: 86-87).

Ностратична макросім'я включає такі мовні сім'ї, як: індоєвропейська, алтайська, уральська, дравідійська, картвельська та хаміто-семітська. Згідно з дослідженнями Лінуса Бруннера, Джозефа Г. Грінберга, Аллана Р. Бомхарда, Джона К. Кернса, індоєвропейські та інші сім'ї ностратичної макросім'ї мали багато спільного, а саме багато подібних ознак у морфології (морфеми, корені, флексії), фонології (фонеми, звуки, приголосні, голосні) і в деяких випадках у синтаксисі («плаваючий» або вільний порядок слів) (Bomhard, 2021: 1-5; Bomhard, 1996).

За припущенням макрокомпаративістів, ностратичні мови є гіпотетичною макросім'єю мов, яка об'єднує кілька мовних сімей і мов Європи, Азії, Африки, що походять від

однієї *ностратичної прамови* або гіпотетичного предка мов, що входить до ностратичної макрородини. На основі доведених певних мовних відповідностей, всі ностратичні мови розподіляються на дві гілки: західно-ностратичні мови – індоєвропейські, афразійські, картвельські мови; та східно-ностратичні мови – уральські, дравідійські, алтайські мови, де час їхнього розпаду припадає загалом на ХІІ–І тис. до н.е. Зокрема, час розпаду індоєвропейських мов – V–І тис. до н.е. (Капранов, 2015: 88; Корольова, 2014).

За Я. Капрановим (2015), найдавніша дописемна індоєвропейська мова або *прамова* – це праматір всіх існуючих індоєвропейських мов. Реконструкцію прамови вважають вихідним мовним станом будь-якої мови, що входить до певної мовної сім'ї у складі макромовної сім'ї, зокрема мови індоєвропейської гілки ностратичної макросім'ї. Згідно з теорією моногенезу, «всі *гіпотетичні прамови* походять з діалектів однієї мови *Homo sapiens sapiens*, що існувала з часів її появи (від 100 до 30 тис. років тому)» (Капранов, 2015: 71).

Термін «*праіндоєвропейська мова*» відноситься до мови-предка усіх індоєвропейських мов, включаючи групу германських мов, які входять до складу останньої. Як це зазвичай трапляється із прामовами далекого минулого, немає достеменних даних про час та місце вживання праіндоєвропейської мови. На основі первинних термінів побуту та домогосподарства, що увійшли до індоєвропейського вокабуляру, існує лише припущення, що нею розмовляли племена праіндоєвропейців пізнього неоліту або енеоліту близько 4000 років до н.е. у долинах річок сучасної України та далі на схід (території Дунаю, Межиріччя, Кавказу, Каспійських степів). Найпершим ймовірним часом для культурної реконструкції успадкованого вокабуляру індоєвропейських мов вважають 4500 років до н.е. як умовну дату, із кінцевими датами розповсюдження та розпаду праіндоєвропейської мови від 4500 до 2500 років до н.е. (Mallory, 1989: 126-127; Ringe, 2006: 4, 67).

Терміном «*прагерманська мова*» називають мову-предка східної гілки германських мов (готська мова) та північно-західної гілки германських мов. Прагерманською мовою розмовляли на території сучасної Данії близько 500 років до н.е. (Mallory, 1989: 84-85; Ringe, 2006: 213).

Генетичні витоки етимонів сполучникового зв'язку. «Генетична спорідненість ностратичних мов простежується у наявності

широкого корпусу родинних (генетично тотожних) морфем як кореневих, так і афіксальних». Для встановлення генетичної спорідненості мовних сімей та різних мов сучасні дослідники послуговуються вже розробленою морфологічною класифікацією мов (Vomhard, 2021), за способом поєднання морфем, що реалізують певне граматичне значення у певній мовній праформі або *етимоні* (етимологічному конструкті) (Капранов, 2015: 87; Корольова, 2014; Vomhard, 1996).

У ностратичних мовах поняття *етимон* пропонують визначати як «імовірну матеріальну мовну праформу фіксації численних інтерпретацій колективних ідей, образів, смислів, уявлень людини». Етимон розрізняють на рівні групи споріднених мов та на рівні мовної сім'ї. На рівні індоєвропейської мовної сім'ї оперують терміном «індоєвропейський етимон», під яким розуміють «структурно оформлений [...] фономорфологічний і семантичний комплекс, що є вихідним для конкретної лексеми або групи похідних утворень у різних індоєвропейських мовах» (Капранов, 2018: 93).

Проте, оскільки правила вокалізації гортанних [h], дзвінких губних [m/n/l/r] та напівголосних фонем [i / u] в окремих дочірніх індоєвропейських мовах повністю несумісні між собою, вони повинні також з'являтися або траплятися у пізній від прамови період: праіндоєвропейський прислівник-етимон [*h₂mb^h]i (навколо, близько) із кореневою основою [*h₂mb^h] реалізується у прагерманській мові як етимон *u[mb]i з кореневою основою [mb], у санскриті як етимон a[bh]i з кореневою основою [bh], а у грецькій мові як етимон a[μf]i із кореневою основою [μf] (Kroonen, 2013). Це свідчить про розпад поєднання *кореневих морфемних основ* у кожному наступному від прамови періоді.

Термін *етимон* є «визначенням координат різних систем (фонологічної, словотворчої, лексичної, семантичної, поетичної і т. ін.), перетин яких породжує певне слово і зумовлює його подальшу траєкторію» (Капранов, 2018: 94).

У нашому дослідженні послуговуємось термінологічним визначенням *етимон* або *етимологічний конструкт* для окреслення етимологічних значень та морфонологічних ознак і процесів сполучникової парадигми синтаксичного зв'язку в прामовах-основах германських мов.

Морфонологічні процеси етимологічних конструктів сполучникових праформ. Для виявлення генетичної спорідненості вищеза-

значених мов, аналізуємо спільні та відмінні морфонологічні процеси сполучникових праформ як етимонів за коренем (морф / пра-морф), преформантом / постформантом (суб-морф / прасубморф), і фонемою з урахуванням дії одного із морфологічних законів про двох-, трьох- і більшеелементні структури, а також фонетичного консонантно-вокалічного закону про відкритий / закритий склад (Капранов, 2020: 59-61; Соколовська, 2012: 99-102; Колесник, 2015: 54-59).

Враховуємо й фонетичні зміни, що відбулися від праіндоєвропейського до прагерманського та давньогерманського періодів. Так, втрата «гортанних» приголосних праіндоєвропейської мови критично вплинула на подальший розвиток її мовних сімей-нащадків із повною втратою гортанних звуків у кожній мовній сім'ї, окрім анатолійської сім'ї, що призвело до зміни фонологічної типології та фонотактики усіх індоєвропейських мов, включно із прагерманською мовою. Але це сигналізує про їхній незалежний паралельний розвиток (Ringe, 2006: 68-69; Kroonen, 2013).

Найвидатнішим випадком зрушення в системі приголосних звуків праіндоєвропейської мови вважають *Перший Консонантний Зсув* (First Consonant Shift) – закон Грімма (Grimm's Law) із поправкою в окремих випадках згідно із законом Вернера (Verner's Law), що призвело до зрушення приголосних у прагерманській мові із утворенням таких звуків як [Bynon, 1977; Kroonen, 2013): 1) [*b] → [*p], [*d] → [*t], [*g] → [*k], [*g^w] → [*k^w]; 2) [*p] → [*f], [*t] → [*θ], [*k] → [*h], [*k^w] → [*h^w]; 3) [*b^h] → [*b] / [β], [*d^h] → [*d] / [*ð], [*g^h] → [*g] / [ɣ], [*g^{wh}] → [*g^w] / [ɣ^w].

Ця фонологічна інновація й відокремила праісторичного попередника германських мов від інших сімей індоєвропейських мов (Bynon, 1977: 83-84).

Відповідно, завдяки зрушенням в системі праіндоєвропейських шумних глухих та дзвінких приголосних, у споріднених за походженням із праіндоєвропейською мовою словах або так званих «когнатах» (англ. cognate – кровний родич) прагерманська фонологічна система отримала велику кількість нових приголосних, як дзвінких, так і глухих як *b-ḅ, d-ḏ, g-g, gw~w; f, p, h, hw*; а також узагальнений інвентар коротких, довгих голосних та дифтонгів як *e / ē, a / ā, i / ī, u / ū; ai, au, eu, ia* (Kroonen, 2013; Ringe, 2006: 71, 78; Cambridge online dictionary):

І. Прагерманська голосна *a / *e отримує генезу від праіндоєвропейського глухого фри-

катива (шумного приголосного) *h / *h₂e / *h₁e завдяки вокалізації останнього:

1) *h₂eu-ge (PIE) > *auke (PGm.) – and, but > auk (Gothic) – but;

2) *h₂ep-ero- (PIE) > *afera (PGm.) – behind, later > afar (Gothic) – after, according to > avar, afar (OHG) – but;

3) *h₁eti (PIE) > *edi (PGm.) – again > ip (Gothic) – but;

4) *h₂enti (PIE) > *andi (PGm.) – in addition, and > enti (OHG) > and (OE).

II. Прагерманський глухий фриктив *h / *hw / *h^w первинно походить від праїндоевропейського глухого гортанного приголосного *k / *k^w:

1) *k^wyeh₁ / *k^wih₁- / *k^weh₂- (PIE) > *hwīlō / *h^wīlō (PGm.) – while > hveila (Gothic) – period, while > hwīl (OE) – time.

У наступних прикладах продемонстровано парадигму *сполучників сурядного та підрядного зв'язку* як етимонів / етимологічних конструктів тріади прамов: праностратична – праїндоевропейська – прагерманська мови. Зазначено їхні морфологічні процеси (далі – МП) та фонологічні процеси (далі – ФП):

I. Сполучники-етимони сурядного зв'язку – or / with / and / but (Bomhard, 2021: 485; Kroonen, 2013: 42): 1) праностратичний: *har^y- – or, with, and; 2) праїндоевропейський: *hher- [~ *hhar-] / *hhr- – and; 3) прагерманський: *auke – and, but.

1. МП сурядних сполучників як етимологічних конструктів:

1) спільнокоренева праформа / праморфемний корінь – [*ha] / [*hhe] / [ke] із чергуванням гортанних фонем *h / *k або додаванням фонем *h; чергуванням або редукацією голосних фонем *a / *e; редукацією фонем *r; 2) спільні морфологічні зрушення праморфемного кореня-основи праностратичного сполучника-етимона [*ha]r^y- – від праїндоевропейської основи [*hhe]r- / [~ *hhar-] до прагерманської основи *au[ke];

3) відмінний преформант як прасубморф – [au]; 4) відмінний постформант як прасубморф – [ʏ] / [r].

2. ФП сурядних сполучників як етимологічних конструктів:

1) праностратичний сполучник-етимон *har^y- реалізує консонантно-вокалічну структуру як *CVC- – із засвідченням дії закону про трьохелементну структуру та фонетичного закону про закритий склад;

2) праїндоевропейський сполучник-етимон *hher- [~ *hhar-] / *hhr- реалізує кон-

сонантно-вокалічну структуру як *CCVC- [~ *CCVC-] / *CCC- – із засвідченням дії закону про чотирьох- та трьохелементну структуру, та фонетичного закону про закритий склад;

3) прагерманський сполучник-етимон *auke реалізує консонантно-вокалічну структуру як *VCV – із засвідченням дії закону про трьохелементну структуру та фонетичного закону про відкритий склад.

II. Сполучники-етимони підрядного зв'язку – when / where / as / though / while (Bomhard, 2021: 484-485; Kroonen, 2013: 263-267): 1) праностратичний: *k^{wh}ay- / *k^{wh}i- [~ *k^{wh}e-] / *k^{wh}a- [~ *k^{wh}ə-] – when, as, though; 2) праїндоевропейський: *k^{wh}ay- – when, as, though; *kwo-r [~ *k^wo-r] / *kwor [~ *k^wor] – when; 3) прагерманський: *hwilo- [~ *h^wilo-] – while; *hwar- / [~ *h^war-] – where.

1. МП підрядних сполучників як етимологічних конструктів:

1) спільнокоренева праформа / праморфемний корінь – [*k^{wh}ay] / [*kwo] [~ *k^wo] / [*hwi] [~ *h^wi] / [*hwa] [~ *h^wa] із чергуванням дифтонга та голосних фонем як *ay / *i / *e / *ə / *o / *a; редукацією фонем *r; переходом фонем *k^{wh} у фонему *h^w;

2) спільні морфологічні зрушення праморфемного кореня-основи праностратичного сполучника-етимона [*k^{wh}ay] – від праїндоевропейської основи [*k^{wh}ay] / [*kwo] [~ *k^wo] до прагерманської основи [*hwi] [~ *h^wi] / [*hwa] [~ *h^wa];

3) відмінний постформант як прасубморф – [lo-] / [r-];

4) відсутність преформанта як прасубморфа.

2. ФП підрядних сполучників як етимологічних конструктів:

1) праностратичний сполучник-етимон *k^{wh}ay- / *k^{wh}i- [~ *k^{wh}e-] / *k^{wh}a- [~ *k^{wh}ə-] актуалізує консонантно-вокалічну структуру як *CV- / *CV- [~ *CV-] / *CV- [~ *CV-] – із засвідченням дії закону про двохелементну структуру та фонетичного закону про відкритий склад;

2) праїндоевропейський сполучник-етимон *k^{wh}ay- / *kwo-r [~ *k^wo-r] / *kwor [~ *k^wor] актуалізує консонантно-вокалічну структуру як *CV- / *CCV-C- [~ *CV-C-] / *CCVC- [~ *CVC-] – із засвідченням дії закону про двох-, трьох- та чотирьохелементну структуру, та фонетичного закону про відкритий та закритий склади;

3) прагерманський сполучник-етимон *hwilo- [~ *h^wilo-] / *hwar- / [~ *h^war-] актуалізує консонантно-вокалічну структуру як

*CCVCV- [~ *CVCV-] / *CCVC- [~ *CVC-] – із засвідченням дії закону про трьох-, чотирьох- та п'ятиелементну структуру, та фонетичного закону про закритий склад.

Висновки. Праностратична мова є мовою-предком та первісною основою праїндоевропейської, прагерманської мов із подальшим розвитком давньогерманських мов. У досліджуваній тріаді прамов виокремлюємо етимологічні конструкти сполучників сурядного зв'язку – *har^y-; *hher- [~ *hhar-] / *hhr-; *auke (or, with, and, but); та сполучників підрядного зв'язку – *k^{wh}ay- / *k^{wh}i- [~ *k^{wh}e-] / *k^{wh}a- [~ *k^{wh}ə-]; *k^{wh}ay-, *kwo-r [~ *k^wo-r] / *kwor [~ *k^wor]; *hwilo- [~ *h^wilo-], *hwar- / [~ *h^war-] (when, where, as, though, while). На генетичному прамовному рівні, ідентифікуємо та окреслюємо морфонологічні спільні, відмінні ознаки сполучників-етимонів сурядного та підрядного зв'язку праностратичної, праїндоевропейської, прагерманської мов як: 1) спільний праморфемний корінь-основа: корінь сурядності як [*ha] / [*hhe] / [ke]; корінь підрядності як [*k^{wh}ay] / [*kwo] [~ *k^wo] / [*hwi] [~ *h^wi] / [*hwa] [~ *h^wa], із чергуванням або редукцією приголосних та голосних фонем; 2) спільна консонантно-вокалічна структура закритого, відкритого складів: трьохелементна – сурядного сполучника-етимона як *CVC- / *CCC- / *VCV; підрядного сполучника-етимона як [~ *CV-C-], [~ *CVC-] та чотирьохелементна – сурядного сполучника-етимона як *CCVC- [~ *CCVC-]; підрядного сполучника-етимона як *CCV-C- / *CCVC-, [~ *CVCV-] / *CCVC-; 3) спільні морфологічні зрушення праностратичного праморфемного кореня-основи: сурядного сполучника-етимона [*ha]^ry- – від праїндоевропейської основи [*hhe]^r- / [~ *hhar-] до прагерманської основи *au[ke]; підрядного сполучника-етимона [*k^{wh}ay] – від праїндоевропейської основи [*k^{wh}ay] / [*kwo] [~ *k^wo] до прагерманської основи [*hwi] [~ *h^wi] / [*hwa] [~ *h^wa]; 4) відмінні флексійні форманти як прасубморфи: преформант сурядного сполучника-етимона [au], постформанти – сурядного сполучника-етимона [y] / [r]; підрядного сполучника-етимона [lo-] / [r-]; 5) відмінна консонантно-вокалічна структура відкритого складу сполучника-етимона підрядності: двохелементна – як *CV- / *CV- [~ *CV-] / *CV- [~ *CV-], *CV-; п'ятиелементна – як *CCVCV-.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці етимологічних конструктів сполучників сурядного та підрядного зв'язку

давньогерманських мов з урахуванням принципу «перевернутої синхронії».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буніятова І. Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV–XIII ст.): монографія. Київ: Київ. нац. лінгв. ун-т, 2003. 328 с.
2. Капранов Я. В. Архетип та етимон як когнітивно-прамовні протоструктури. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4 (72), грудень. С. 92–95.
3. Капранов Я. В. Історико-генетичні витоки поняття ностратичної прамови у сучасному порівняльно-історичному мовознавстві. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов*, (13), 2015. С. 86–92.
4. Капранов Я. В. Історико-генетичні витоки поняття «прамова» у порівняльно-історичному мовознавстві. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 18 (2), 2015. С. 70–76.
5. Капранов Я. В. Презентація наукових результатів квантитативної ностратичної верифікації ступенів споріднення афразійської, індоєвропейської і картвельської мовних сімей. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 23 (2), 2020. С. 58–71.
6. Колесник О. С., Гаращук Л. А., Гаращук К. В. Теоретична фонетика англійської мови: навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2015. 226 с.
7. Корольова А. В. Когнітивна лінгвокомпаративістика: від реконструкції прамовних форм до реконструкції структур свідомості. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 17 (2), 2014. С. 94–101.
8. Соколовська С. В., Веклич Ю. І. *Theoretical English Course (Теоретичний курс англійської мови): навч.-метод. посібник*. Київ: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2012. 364 с.
9. Тугай О. М. Порядок конститuentів у реченнях поступки: давньоанглійська vs давньоверхньонімецька мови. *Львівський філологічний часопис*, № 12. Львів: Вид-дім «Гельветика», 2022. С. 146–154.
10. Шапочкіна О. Типологія категорії стану в германських мовах: монографія. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. 300 с.
11. Bomhard A. R. *A Comprehensive introduction to Nostratic comparative linguistics: with special reference to Indo-European*. Vol. 1. 4th ed. Florence: SC, 2021. 825 p.
12. Bomhard A. R. *Indo-European and the Nostratic hypothesis*. Charleston: Signum Desktop Publishing, 1996. 265 p.
13. Bunyatova I. Elimination of grammatical redundancy in the history of English: The case of negative constructions. *Studies in linguistics, anglophone literature and cultures: Studies in the evolution of the English language*, Vol. 32. Berlin: Peter Lang, 2021. P. 97–109.
14. Bynon T. *Historical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. 310 p.
15. Cambridge online dictionary [last accessed 24.05.2023]. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cognate>
16. Horodilova T. M. Negative constructions in the history of German: the case of multiple negation. *Zhytomyr*

Ivan Franko State University Journal. Philological Sciences, Vol. 1 (96), 2022. P. 75–86.

17. Kroonen G. *Etymological dictionary of Proto-Germanic*. Leiden-Boston : Brill, 2013. 794 p.
18. Mallory J. P. In *Search of the Indo-Europeans. Language, Archaeology and Myths*. London : Thames & Hudson, 1989. 288 p.
19. Mallory J. P., Adams D. Q. *The Oxford introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European world*. Oxford – New York : Oxford University Press, 2006. 731 p.
20. Ringe D. *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. Oxford : Oxford University Press, 2006. 355 p.

REFERENCES:

1. Buniatova, I. R. (2003). *Evolutsiia hipotaksysu v hermanskykh movakh (IV–XIII st.): monografiia*. [Evolution of hypotaxis in Germanic languages (IV–XIII centuries): monograph]. Kyiv : Kyiv. Nats. Linhv. Un-t. 328 p. [in Ukrainian].
2. Kapranov, Y. V. (2018). *Arkhetyp ta etymon yak kohnityvno-pramovni protostruktury*. [Archetype and etymon as cognitive proto-language proto-structures]. *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series. Vol 4* (72), December. P. 92–95. [in Ukrainian].
3. Kapranov, Y. V. (2015). *Istoryko-henetychni vytoky poniattia nostratychnoi pramovy u suchasnomu porivnialno-istorychnomu movoznavstvi*. [Historical and genetic origins of the notion of Nostratic Proto-Language in linguistics comparative studies]. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 9. Current Trends in Language Development*, (13). P. 86–92. [in Ukrainian].
4. Kapranov, Y. V. (2015). *Istoryko-henetychni vytoky poniattia "pramova" u porivnialno-istorychnomu movoznavstvi*. [Historical and genetic origins of the concept of Proto-Language in comparative-historical linguistics]. *Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series Philology, Vol. 18* (2). P. 70–76. [in Ukrainian].
5. Kapranov, Y. V. (2020). *Prezentatsiia naukovykh rezultativ kvantytatyvnoi nostratychnoi veryfikatsii stupeniv sporidnennia afraziiskoi, indoievropeiskoi i kartavelskoi movnykh simei*. [Presentation of the quantitative Nostratic verification scientific results of the degrees of affinity of the Afro-Asiatic, Indo-European and Kartvelian language families]. *Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series Philology, Vol. 23* (2). P. 58–71. [in Ukrainian].
6. Kolesnyk, O. S., Harashchuk, L. A., Harashchuk, K. V. (2015). *Teoretychna fonetyka anhliiskoi movy: navchalnyi posibnyk dlia studentiv fakultetiv inozemnykh mov*. [Theoretical phonetics of the English language: training manual for students of foreign languages faculties]. Zhytomyr : Zhytomyr Ivan Franko State University Press. 226 p. [in Ukrainian].
7. Korolyova, A. V. (2014). *Kohnityvna linhvokomparatyvistyka: vid rekonstruktsii pramovnykh form do rekonstruktsii struktur svidomosti*. [Cognitive and linguistics comparative studies: from reconstruction of proto-language forms to reconstruction of structures of consciousness]. *Messenger of Kyiv National Linguistic University. Series Philology, Vol. 18* (2). P. 94–101. [in Ukrainian].
8. Sokolovska, S. V., Veklych, Y. I. (2012). *Teoretychnyi kurs anhliiskoi movy*. [Theoretical English Course (Theoretical course of the English language): educational and methodological manual]. Kyiv : Borys Grinchenko Kyiv University. 364 p. [in Ukrainian].
9. Tuhai, O. M. (2022). *Poriadok konstytuentiv u rechenniakh postupyky: davnioanhliiska vs davnioverkhniomimetska movy*. [Constituent order in sentences of concession: Old English vs Old High German]. *Philological Periodical of Lviv*, (12). P. 146–154. [in Ukrainian].
10. Shapochkina, O. (2022). *Typolohiia katehorii stanu v hermanskykh movakh: monografiia*. [Typology of the voice category in Germanic languages: monograph]. Kyiv : Borys Grinchenko Kyiv University. 300 p. [in Ukrainian].
11. Bomhard, A. R. (2021). *A Comprehensive introduction to Nostratic comparative linguistics: with special reference to Indo-European*. Vol. 1. 4th ed. Florence : SC. 825 p.
12. Bomhard, A. R. (1996). *Indo-European and the Nostratic hypothesis*. Charleston : Signum Desktop Publishing. 265 p.
13. Buniatova, I. (2021). *Elimination of grammatical redundancy in the history of English: The case of negative constructions*. *Studies in linguistics, anglophone literature and cultures: Studies in the evolution of the English language, Vol. 32*. P. 97-109.
14. Bynon, T. (1977). *Historical linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press. 310 p.
15. Cambridge online dictionary [last accessed 24.05.2023]. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cognate>
16. Horodilova, T. M. (2022). *Negative constructions in the history of German: the case of multiple negation*. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philological Sciences, Vol. 1* (96). P. 75–86.
17. Kroonen, G. (2013). *Etymological dictionary of Proto-Germanic*. Leiden-Boston : Brill. 794 p.
18. Mallory, J. P. (1989). In *Search of the Indo-Europeans. Language, Archaeology and Myths*. London : Thames & Hudson. 288 p.
19. Mallory, J. P., Adams, D. Q. (2006). *The Oxford introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European world*. Oxford – New York : Oxford University Press. 731 p.
20. Ringe, D. (2006). *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. Oxford : Oxford University Press. 355 p.